

Til Finansdepartementet

Tilrådning 15. februar 2008

Innhold

1	Innledning	1
2	Bakgrunn	1
3	Rådets vurdering av alvorlig miljøskade fra Grasberg-gruven	3
4	Rio Tinto's deltakelse i Grasberg-gruven	5
5	Rådets vurdering	7
	5.1 Rio Tintos svar på rådets henvendelse	7
	5.2 Rådets vurdering av Rio Tintos medvirkning til alvorlig miljøskade	8
	5.3 Konklusjon	9
6	Tilrådning	9

1 Innledning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond - Utland besluttet i møte 25. juni 2007 å vurdere om investeringene i selskapet Rio Tinto vil kunne innebære en risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade i henhold til retningslinjenes punkt 4.4.

Statens pensjonsfond – Utland hadde ved utgangen av 2007 aksjer for ca. 4 419 millioner NOK i Rio Tinto Plc. og vel 428 millioner NOK i Rio Tinto Ltd.

Rio Tinto, et internasjonalt gruvekonsern, er joint venture-partner med Freeport McMoRan Copper&Gold Inc.¹ i Grasberg-gruven i Indonesia. Den 15. februar 2006 avga Etikkrådet en tilrådning til Finansdepartementet om å utelukke Freeport fra Pensjonsfondets investeringsmuligheter.² Freeport utvinner kobber fra Grasberg-gruven og bruker et naturlig elvesystem for deponering av avgangsmasser. Det er dessuten stor fare for at tungmetallavrenning fra selskapets deponier for gråberg og avdekningsmasser medfører vedvarende forurensning av grunn og vassdrag. Rådet fant at fortsatt eierskap i Freeport ville medføre en uakseptabel risiko for at fondet ville medvirke til alvorlig miljøskade.

Rådet har vurdert hvorvidt Rio Tinto som Freeports joint venture-partner, er delaktig i de miljøskadene som gruvedriften forårsaker (kapittel 4), og om fondets investeringer i Rio Tinto vil innebære en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade (kapittel 5).

Rådet har gjennom Norges Bank kontaktet Rio Tinto og bedt selskapet om å kommentere sin deltakelse i gruvedriften og grunnlaget for rådets anbefaling om uttrekk, i samsvar med retningslinjenes punkt 4.5. Norges Bank mottok svar fra selskapet den 21. desember 2007. I sitt svar bekrefter Rio Tinto sine investeringer og sin rolle i Grasberg-gruven, men bestrider rådets vurderinger av at gruvedriften medfører alvorlig miljøskade. Selskapet anser at utslippene ikke er miljøfarlige, og at miljøskadene ikke er irreversible. Selskapet fremlegger imidlertid ikke nye opplysninger i saken som endrer rådets oppfatning av miljøskadene.

Rådet er kommet til at de etiske retningslinjene, punkt 4.4, annet punktum, 3. alternativ, gir grunnlag for å anbefale utelukkelse av Rio Tinto på grunn av en uakseptabel risiko for at fondet, gjennom fortsatt eierskap i selskapet, vil medvirke til nåværende og fremtidig alvorlig miljøskade.

2 Bakgrunn

Rio Tinto Group er et internasjonalt gruvekonsern som utvinner og produserer aluminium, kobber, diamanter, energiprodukter, gull, industrimineraler og jernmalm. Hovedvirksomheten er i Australia og Nord-Amerika, men selskapet har også betydelig produksjon i Sør-Amerika, Asia, Europa og det sørlige Afrika.³ Rio Tinto Group består av det britiske selskapet Rio

¹ Også omtalt som Freeport.

² Se tilrådning om uttrekk av Freeport McMoRan Copper&Gold Inc på Etikkrådets nettsider www.etikkradet.no

³ http://www.riotinto.com/whoweare/business_overview.asp

Tinto Plc. og det australske selskapet Rio Tinto Ltd.⁴ Rio Tinto Group har hovedkontor i London og drives som ett selskap.⁵

Freeport eier og driver Grasberg-gruven, et stort gruvekompleks som ligger i den indonesiske provinsen Papua (tidligere kjent som Irian Java), på øya Ny Guinea.⁶ Gruven drives av datterselskapet PT Freeport Indonesia, der Freeport McMoRan eier 90,64 prosent av aksjene og der den indonesiske stat eier 9,36 prosent.

Rio Tinto, daværende RTZ, etablerte i 1996 et joint venture med PT Freeport Indonesia. Joint venture-avtalen gir Rio Tinto en 40 prosent andel i utvidelsen av Grasberg-gruven som ble foretatt i 1995.

Etikkrådet avga den 15. februar 2006 tilrådning til Finansdepartementet om å utelukke Freeport fra Pensjonsfondets investeringsunivers på grunn av risikoen for medvirkning til alvorlig miljøskade. Rådet har vurdert hvorvidt fondets investeringer i Rio Tinto som Freeports joint venture-partner, innebærer en tilsvarende uakseptabel risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade.

Grasberg-gruven

Freeport undertegnet den første kontrakten for gruvevirksomheten med indonesiske myndigheter i 1967 og fikk dermed enerett til å drive gruvevirksomhet innenfor et 10 km² stort område på Ertsberg, som er en del av Grasberg-komplekset. I 1988 ble Grasberg kobber- og gullforekomsten oppdaget, og produksjonen startet opp i 1990. Kontrakten ble fornyet i 1991 og har en gyldighet på 30 år med mulighet for 10 års forlengelse. Gruven har verdens største gullreserver og de nest største kobberreservene i verden. Det er forventet at gruven vil ha lønnsom drift til 2041, forutsatt at nye gruver, blant annet et nytt dagbrudd innenfor gruvekomplekset, åpnes.⁷

Grasberg-gruven ligger på 4 000 moh og grenser opp til *Lorentz National Park* som står på UNESCOs verdensarvliste. Gruven drives som et dagbrudd, men har også soner med underjordsdrift. I 2004 ble det tatt ut i underkant av 640 000 tonn masser per dag som ga en produksjon på ca 185 000 tonn malm per dag. Forventet uttak av masser vil ligge på mellom 600 000 og 750 000 tonn med steinmasser per dag frem til 2015.⁸ Ifølge selskapet vil dette gi en produksjon av malm på 240 000 tonn per dag.⁹ Avdekningsmasser og gråberg vil følgelig

⁴ http://www.riotinto.com/whoweare/business_overview.asp

⁵ http://www.riotinto.com/investors/shareholder_services.asp "The two companies are joined in a 'dual listed companies' (DLC) structure as a single economic entity, called the Rio Tinto Group." Ifølge selskapets nettsider er de to selskapene "managed as a single economic unit, even though both companies continue to be separate legal entities with separate share listings and share registers."

⁶ Ny Guinea er verden nest største øy der den ene halvdelen, Papua, tilhører Indonesia, mens den andre halvdelen tilhører Papua Ny Guinea.

⁷ Freeport-McMoRan Copper&Gold Inc. *Form 10-K Filings to the Stock and Exchange Commission (SEC)* 2004, s. 8, tilgjengelig på <http://www.sec.gov/Archives/edgar/data/831259/000083125905000021/fcx200410-k.htm>

⁸ Se fotnote 7, s.11, Freeport 2006: *Response of FCX to the Draft Report by the Advisory Council on Ethics for the Norwegian Government Petroleum Fund*, s.2. I sitt svar til rådet skriver Freeport at selskapet etter 2015 forventer at produksjonen av malm vil bli redusert til 200 000 tonn per dag og at dagbruddsdriften vil opphøre. Ved underjordsdrift vil det ikke bli produsert avdekningsmasser.

⁹ Freeport 2006: *Response of FCX to the Draft Report by the Advisory Council on Ethics for the Norwegian Government Petroleum Fund*, s. 2.

utgjøre 360 000-510 000 tonn per dag. Selskapet fikk i 1997 tillatelse til å utvide kapasiteten til 300 000 tonn malm per dag.¹⁰

Malmen som inneholder gull, sølv og kobber, fraktes ved hjelp av samlebånd til et flotasjonsanlegg som ligger 1 000 høydemeter lavere enn gruven. Her blir malmen prosessert til kobberkonsentrat i et volum på 9 000 tonn per dag.¹¹ Resten, ca 230 000 tonn, slippes hver dag direkte ut i Aghawagon-elven som igjen munner ut i Otomona-elven. Otomona-elven renner gjennom en elveslette med regnskog og deretter ut i Ajkwa-estuariet.¹² Mesteparten av avgangsmassene sedimenterer på elvesletten, mens de resterende massene når ut til estuariet. Der blir de skyllet ut i Arafura-havet og spredt opp og ned langs kysten av tidevann og havstrømmer.

Avdekningsmasser og gråberg blir deponert i to dalsøkk som grenser opp til gruven, i en mengde på 360 000-510 000 tonn per dag.¹³ I henhold til gjeldende planer vil det totalt bli deponert ca 3 milliarder tonn steinmasser i løpet av gruvens levetid.¹⁴ Deponiene dekker nå et område på ca 8 km² og er enkelte steder opp mot 300 m dype.¹⁵ Tungmetallavrenning fra deponiene ble første gang observert i 1993.¹⁶ Det er også rapportert om at det skjer en utlaking av tungmetaller til grunnvannet,¹⁷ som blant annet har medført forurensning av vannkilder i *Lorentz National Park*.¹⁸ Tungmetallavrenning (*Acid rock drainage*) regnes for å være blant de mest alvorlige miljøproblemene ved gruvedrift over hele verden. Den oppstår når sulfidholdige mineraler kommer i kontakt med både vann og luft og det dannes svovelsyre. I denne prosessen kan tungmetaller som finnes naturlig i malmen, mobiliseres. Resultatet er at det oppstår surt vann som inneholder tungmetaller, og som kan resultere i betydelig forurensning av grunnvann og vassdrag. Når denne prosessen først har startet, er den ikke reverserbar og kan pågå i hundrevis av år.

3 Rådets vurdering av alvorlig miljøskade fra Grasberg-gruven

For å vurdere om det foreligger en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til alvorlig miljøskade, legger rådet vekt på om:

- skaden er stor,
- skaden medfører irreversible eller langsiktige virkninger,

¹⁰ Freeport-McMoRan Copper&Gold Inc. *Form 10-K Filings to the Stock and Exchange Commission (SEC)* 2004, s. 23.

¹¹ Se fotnote 9.

¹² Et estuarie er overgangssonen mellom et elveutløp og sjøen der ferskt vann fra vassdraget blandes med det saltere sjøvannet. Redusert strømhastighet bidrar til en ansamling av finere sedimenter som ofte formes til et delta. Estuarier er verdifulle habitater for marine liv, fugler og annet dyreliv.

¹³ Freeport 2006: *Response of FCX to the Draft Report by the Advisory Council on Ethics for the Norwegian Government Petroleum Fund*, s. 2; Freeport-McMoRan Copper&Gold Inc. *Form 10-K Filings to the Stock and Exchange Commission (SEC)* 2004, s. 11, basert på Freeports tall for uttak av masse og produksjon av malm.

¹⁴ Basert på informasjon som rådet har fått tilgang til, finnes i rådets arkiver. Kilden refererer til Freeports egne dokumenter: AMDAL 300K (1997) og Freeport og Rio Tintos Environmental Risk Assessment (2002).

¹⁵ Perlez, Jane and Bonner, Raymond: *Below a Mountain of Wealth, a River of Waste*, New York Times 27. desember 2005.

¹⁶ Se fotnote 15.

¹⁷ Bryce, Robert : *Printed in Stone*. The Austin Chronicle, 23. September 2005 tilgjengelig på http://www.austinchronicle.com/issues/dispatch/2005-09-23/pols_feature.html; IIED 2002: *Mining for the Future*. Appendix J *Grasberg Riverine Disposal case study*, s. J-7; se også fotnote 15.

¹⁸ Se fotnote 15.

- skaden har store negative konsekvenser for menneskers liv og helse,
- skaden er et resultat av brudd på nasjonale lover og internasjonale normer,
- selskapet har unnlatt å handle for å forhindre skade,
- selskapet har gjennomført tiltak for å rette opp skadeomfanget i tilstrekkelig grad,
- det er sannsynlig at selskapets uakseptable praksis vil fortsette.

I rådets tilrådning om uttrekk av Freeport er blant annet gruvedriften, deponeringen av avgangsmasser og gråberg og rådets vurdering av miljøskadene dette medfører, nærmere beskrevet. Nedenfor er hovedpunktene i rådets vurdering gjengitt:

Etter rådets oppfatning var det ikke tvil om at elvedeponering av avgangsmasser i dag er det altoverskyggende miljøproblemet ved gruvedriften. Rådet fant at utslipp av avgangsmasser på 230 000 tonn eller mer per dag medfører betydelig og langsiktig miljøskade. Rådet fant det også sannsynliggjort at tungmetallavrenning fra landdeponiet ville bli et økende og betydelig miljøproblem med potensielt store skadevirkninger i fremtiden. Rådet la derfor til grunn at skadeomfanget er betydelig, og at det er en uakseptabel risiko for at de miljøskadene som gruvedriften forårsaker, er langsiktige og vedvarende.¹⁹

Rådet vurderte også gruvedriften i forhold til nasjonal lov og internasjonale normer.²⁰ I sitt svar til rådet opprettholdt Freeport at selskapet overholder alle nasjonale miljøkrav.²¹ I denne sammenheng fant rådet det relevant å fremheve at miljøkravene som indonesiske myndigheter stiller til virksomheten, er langt mindre strenge enn det som gjelder i Freeports hjemland der elvedeponering ikke er tillatt. Svake miljøkrav og mangelfull håndhevelse innebærer at det ikke er et regime på plass som kan bidra til å redusere skadene fra gruvedriften, og bidrar på den måten ytterligere til å øke risikoen for at alvorlige miljøskader oppstår.

Rådet la også stor vekt på at elvedeponering internasjonalt anses for å være en uakseptabel metode for deponering av gruveavfall på grunn av miljøskadene dette medfører. Verdensbanken finansierer ikke lenger prosjekter som benytter seg av elvedeponering. Heller ikke den internasjonale finansieringsinstitusjon, *The International Finance Corporation*, aksepterer elvedeponering.²² Også Verdensbankens "*The Extractive Industries Review*" (EIR) fra 2003,²³ og det internasjonale prosjektet "*Mining, Minerals and Sustainable Development*" (MMSD)²⁴ fraråder elvedeponering på grunn av miljøskadene dette medfører. EIR skriver

¹⁹ Se rådets tilrådning om uttrekk av Freeport McMoRan, kapittel 4.2, 3 avsnitt.

²⁰ Se rådets tilrådning om uttrekk av Freeport McMoRan, kapittel 4.2, avsnittene 5-10.

²¹ Freeport 2006: *Response of FCX to the Draft Report by the Advisory Council on Ethics for the Norwegian Government Petroleum Fund*, s. 1, finnes i rådets arkiv.

²² I Freeport-tilrådingen henviser rådet til IFC 2004: *Environmental, Health and Safety Guidelines for Precious Minerals Mining*. Draft. IFC vedtok i desember 2007 nye retningslinjer for gruvedrift, *Environmental, Health and Safety Guidelines for Mining*, hvor IFC fastslår at elvedeponering ikke er ansett som god internasjonal praksis (s. 7), tilgjengelig på [http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/gui_EHSGuidelines2007_Mining/\\$FILE/Final+-+Mining.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/gui_EHSGuidelines2007_Mining/$FILE/Final+-+Mining.pdf)

²³ "*The Extractive Industries Review was launched by the World Bank Group to discuss its future role in the extractive industries with concerned stakeholders. The aim of this independent review was to produce a set of recommendations that will guide involvement of the World Bank Group in the oil, gas and mining sectors.*" Informasjon og rapporter tilgjengelig på www.worldbank.org

²⁴ "*Mining, Minerals and Sustainable Development (MMSD) was an independent two-year process of consultation and research with the objective of understanding how to maximise the contribution of the mining and minerals sector to sustainable development at the global, national, regional and local levels. MMSD was a project of the [International Institute for Environment and Development](http://www.iied.org) (IIED) commissioned by the [World](http://www.worldbank.org)*

”Scientific evidence clearly demonstrates that this method of waste disposal causes severe damage to water bodies and surrounding environments... In practice, this technology is being phased out due to recognition of its negative consequences.”²⁵

Rådet vurderte derfor elvedeponeringen av avfall fra Grasberg-gruven til å være i strid med internasjonale normer. Rådet anså også at Freeport med denne praksisen utnytter at landet det opererer i, har lave miljøstandarder og en svak håndhevelse av loven.

Freeport har gjentatte ganger hevdet at elvedeponering er den beste løsningen gitt de vanskelige topografiske forholdene, faren for jordskjelv og nedbørsforholdene.²⁶ Lave kostnader både i infrastruktur og vedlikehold er en av de største fordelene ved elvedeponering. Rådet fant det rimelig å anta at dette også var et tungtveiende argument for Freeport, som tidligere har omtalt seg selv som kobberprodusenten med verdens laveste produksjonskostnader (*the world's lowest-cost copper producer*).²⁷ Rådet anså også at Freeport hadde kunnskap om at elvedeponeringen kunne føre til alvorlige skader på natur og miljø, men at miljøhensyn ble tillagt liten vekt både fra selskapet og myndighetenes side.

4 Rio Tintos deltakelse i Grasberg-gruven

RTZ, nåværende Rio Tinto,²⁸ og Freeport McMoRan Copper & Gold inngikk i 1995 en intensjonsavtale om å inngå et joint venture (felles virksomhet) i forbindelse med utvidelse av Grasberg-gruven. Selve joint venture ble, som nevnt, etablert i 1996. Avtalen mellom de to selskapene gikk ut på at RTZ skulle finansiere utvidelsen av gruven og fremtidige leteprogrammer, mot at RTZ fikk en utbyttegivende andel på 40 prosent. Det innebar at RTZ ville få 40 prosent av produksjonsinntektene når produksjonen økte fra 80 000 tonn per dag til 118 000 tonn per dag. RTZ betalte 184 millioner USD for utvidelsen.²⁹ I tillegg tilførte RTZ

Business Council for Sustainable Development (WBCSD) ”Informasjon og rapporter tilgjengelig på <http://www.iiied.org/mmsd/>

²⁵ EIR 2004: *Striking a Better Balance - The World Bank Group and Extractive Industries: The Final Report of the Extractive Industries Review*, s. 33, tilgjengelig på <http://siteresources.worldbank.org/INTOGMC/Resources/finaleirmanagementresponse.pdf>. Det kan i den sammenheng også nevnes at et av verdens største gruveselskap, BHP Billiton, har erklært at det ikke ønsker å benytte seg av elvedeponering i nye prosjekter. Bakgrunn for dette er de omfattende miljøskadene elvedeponeringen har forårsaket ved OK Tedi gruven på Papua Ny Guinea som BHP eide sammen med den papua ny guineanske staten frem til 2002, se www.bhpbilliton.com

²⁶ Freeport 2006: *Response of FCX to the Draft Report by the Advisory Council on Ethics for the Norwegian Government Petroleum Fund*, s. 8 og 16. I følge den amerikanske Overseas Private Investment Corporation vurderingen ble andre alternativer presentert i forbindelse med søknaden om utslippstillatelse, men forkastet uten tilstrekkelig og konsistent analyse. Se EnviroSearch International 1994: *Environmental Review of P.T.Freeport Indonesia Copper and Precious Metals Mine Irian Jaya, Indonesia*. Submitted to the Overseas Private Investment Corporation, s. 14, finnes i rådets arkiv.

²⁷ Dette utsagnet sto på Freeports hjemmesider <http://www.fcx.com/aboutus/co-overvw.htm> på det tidspunktet da rådet avga tilrådingen om Freeport. Hjemmesidene er blitt endret etter dette, men utsagnet finnes i Freeports årsrapport for 2002, tilgjengelig i rådets arkiv.

²⁸ Ifølge Rio Tintos nettside “*The RTZ Corporation (formerly The Rio Tinto-Zinc Corporation) was formed in 1962 by the merger of The Rio Tinto Company and The Consolidated Zinc Corporation. CRA Limited (formerly Conzinc Riotinto of Australia Limited) was formed at the same time by a merger of the Australian interests of The Consolidated Zinc Corporation and The Rio Tinto Company. RTZ and CRA were unified in December 1995. [...] In June 1997, The RTZ Corporation became Rio Tinto plc and CRA Limited became Rio Tinto Limited, together known as the Rio Tinto Group*”, <http://www.riotinto.com/whoweare/timeline.asp>

²⁹ http://findarticles.com/p/articles/mi_m0EIN/is_1996_Oct_11/ai_18754973

500 millioner USD ny kapital til Freeport som ga Rio Tinto en 12 prosent eierandel i Freeport.³⁰

I Freeports (FCX) egen omtale av joint venture-avtalen til den amerikanske *Security and Exchange Commission* (SEC) fremgår det at *"RTZ and FCX will establish an Exploration Committee to approve exploration expenditures [] RTZ will pay for all further exploration approved by the committee until RTZ has paid an aggregate of \$100 million."* Utover dette skal kostnader deles i forhold til partenes andel. Videre heter det: *"For future expansion projects in Area A of PT-FI's COW³¹, [] RTZ will provide up to a maximum of \$750 million for 100% of defined costs to develop such projects. RTZ will receive 100% of incremental cash flow attributed to the expansion projects until it has received an amount equal to the funds it has provided plus interest based on RTZ's cost of borrowing."*³²

Ifølge Freeport var det store forventninger knyttet til samarbeidet med RTZ: *"RTZ is expected to contribute substantial operating and management expertise to FCX's business. Representatives of RTZ America, in proportion to RTZ America's ownership in FCX, will be nominated to the FCX Board of Directors. In addition, RTZ and FCX will exchange management personnel and establish an Operating Committee, consisting of personnel of FCX and RTZ, through which the policies established by the Board of Directors of FCX will be implemented and operations will be conducted."*³³

Robert Wilson, RTZ's daværende CEO, uttrykte seg slik: *"We are delighted to have this unique opportunity to participate in the future development of Grasberg, one of the world's most remarkable mineral resources, and in the exceptional exploration potential of Irian Jaya. Grasberg is a large and complex operation, but given RTZ's experience in other major open pit copper orebodies such as Bingham Canyon, Palabora and Escondida, we anticipate considerable mutual benefit from combining our skills in this way."*³⁴

Rio Tinto solgte seg ut av aksjeselskapet Freeport McMoRan i 2004, men ifølge Rio Tintos nettsider har dette ingen betydning for joint venture-samarbeidet: *"Rio Tinto remains committed to the Grasberg Joint Venture, which in 2003 contributed \$104 million to Rio Tinto's adjusted earnings of \$1,382 million. The management of the Joint Venture will not change as a result of this transaction."* I 2006 var inntektsbidraget fra joint venture på 122 millioner USD, en reduksjon på 110 millioner USD fra året før.³⁵ Rio Tinto er fremdeles representert i *the joint venture's operating committee*.

Rio Tintos 40 prosent andel av produksjonen som overstiger 118 000 tonn, varer fram til 2021. Etter dette har selskapet en 40 prosent andel i hele produksjonen fra Grasberg-gruven (Blokk A). Ifølge Freeport har Rio Tinto også *"a 40 percent interest in PT Freeport Indonesia's Contract of Work and Eastern Minerals' Contract of Work. In addition, Rio Tinto has the option to participate in 40 percent of any of our other future exploration projects in*

³⁰ <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=940CE6DE1730F930A15750C0A9629C8B63&n=Top%2fNews%2fBusiness%2fCompanies%2fFreeport%2dMcMoRan%20Copper%20and%20Gold%20Inc%2e>

³¹ PT- Freeport Indonesia's Contract of Work.

³² <http://www.secinfo.com/dpBXk.ab.d.htm>

³³ <http://www.secinfo.com/dpBXk.ab.d.htm>

³⁴ Se fotnote 33.

³⁵ Rio Tintos Årsrapport 2006, tilgjengelig på

http://www.riotinto.com/documents/FinancialResults/riotinto_2006_annual_review.pdf

Papua.”³⁶ Etter det rådet kjenner til, har Rio Tinto hittil benyttet seg av mulighetene til å delta i alle leteprosjektene.

Rio Tinto har siden 1996 gjennomført investeringer i Grasberg-gruven på anslagsvis en milliard USD.³⁷

5 Rådets vurdering

5.1 Rio Tintos svar på rådets henvendelse

I samsvar med retningslinjene sendte rådet gjennom Norges Bank den 4. desember 2007 utkast til tilrådning til Rio Tinto for å gi selskapet anledning til å kommentere grunnlaget for rådets anbefaling. Selskapet svarte på rådets henvendelse i brev datert 17. desember 2007.

I brevet bekrefter Rio Tinto sin rolle og deltakelse i Grasberg-gruven. ”*While PT Freeport Indonesia is responsible for the management of the Grasberg operation, Rio Tinto engages with Freeport and positively influences outcomes on a wide range of operational, community and environmental issues.*” Og videre: ”*Rio Tinto maintains the highest environmental standards at all its operations wherever they are located, and it contributes technical support to its joint venture partners to ensure that the most appropriate solutions are identified and implemented.*”³⁸

Selskapet bestrider imidlertid rådets vurderinger av miljøeffekter. Rio Tinto hevder at avgangsmassene er oppmalt naturlig stein, og at det ikke er miljøskadelig. Deponeringsområdet på elvesletten er, ifølge selskapet ”*an engineered, managed system for deposition and control.*” Videre skriver Rio Tinto at allerede før utslippene av avgangsmasser startet, hadde elven formet et av Papuas største sedimentære avsetningsområder (deposentre).

Rio Tinto påpeker også at det skjer en betydelig revegetasjon i deponeringsområdet på elvesletten, dels som følge av Freeports rehabiliteringsprogram og dels naturlig. Ifølge selskapet skjer det også en naturlig økologisk suksesjon, både innenfor og utenfor deponeringsområdet. Som eksempel nevnes at sedimenter som avsettes i elvemunningen, danner nytt land hvor nye arter etablerer seg, herunder også mangrovetrær.

Rio Tinto fremhever på samme måte som Freeport at elvedeponering er det eneste mulige alternativet for å deponere avgangsmasser på grunn av mye nedbør og faren for jordskjelv.

Etter rådets oppfatning kan det synes som om Rio Tinto forsøker å bagatellisere virkningene av å slippe ut 230 000 tonn avgangsmasser hver dag i et naturlig elvesystem, noe som ikke kan sammenliknes med naturlige erosjonsprosesser. Selv om avgangsmassene har et høyt innhold av oppmalt stein, betyr ikke dette at utslippene ikke er skadelige. Når stein males opp, endres også de fysiske egenskapene som kan føre til at metallkomponentene lettere frigjøres. I tillegg til de rent fysiske virkningene av et høyt innhold av sedimenter i vannet tilfører derfor avgangsmassene også en betydelig mengde tungmetaller til miljøet, særlig kobber. I praksis har dette medført at mesteparten av livet i vannet som er påvirket av utslippene, er

³⁶ Freeport McMoRan 2006 SEC Filings form 10-K, s. 1, tilgjengelig på <http://www.fcx.com/ir/downloads/FCX200610K.pdf>

³⁷ Moody, Roger 2005: The risks we run, s. 117. International Books.

³⁸ Brev fra Rio Tinto til Norges Bank/Etikkrådet, datert 17.12.2007, finnes i rådets arkiv.

blitt ødelagt.³⁹ Det er også påvist forhøyede verdier av tungmetaller i sedimentene. Det er en betydelig risiko for at tungmetallene tas opp i næringskjeden, noe som vil kunne ha store langsiktige effekter på økosystemer langt utenfor selve deponeringsområdet.⁴⁰

Det er vanskelig å legge vekt på selskapets påstand om at en betydelig revegetasjon finner sted når dette ikke tallfestes. Freeport oppgir på sine nettsider at 50 hektar av deponeringsområdet var blitt beplantet i 2006. Rådet er ikke kjent med hvor store områdene er der vegetasjonen har etablert seg naturlig. Rådet er kjent med at Freeport gjennomfører planteforsøk og forskning på naturlig revegetasjon, og at selskapet anser disse forsøkene som svært lovende. Rådet finner det likevel ikke sannsynlig at de påvirkede områdene kan rehabiliteres slik de opprinnelig var. Rådet finner det heller ikke godtgjort at vellykkede beplantningsforsøk i liten skala vil kunne sikre en bærekraftig rehabilitering av et område på 230 km² (23 000 hektar), ikke minst tatt i betraktning av at massene består av sand og silt i en dybde på opptil 17 meter som har et høyt innhold av tungmetaller, og er uten viktige plantenæringsstoffer.

Rådet vil bemerke at også risikoen for alvorlige og irreversible miljøskader knyttet til tungmetallavrenningen fra gråbergsdeponiene var en del av grunnlaget for rådets vurdering. Dette er forhold som Rio Tinto ikke tar opp. Tungmetallavrenning finner sted. Det er påvist grunnvannforurensning i fjellene, og det er også en risiko for at tungmetallavrenning vil kunne utvikle seg i deponeringsområdet i lavlandet.

Rio Tintos svar bringer etter rådets oppfatning lite ny informasjon om miljøeffekter av virksomheten. Rådet finner ut i fra dette ikke grunnlag for å gå inn på en ny miljøvurdering.

5.2 Rådets vurdering av Rio Tintos medvirkning til alvorlig miljøskade

Basert på tilgjengelige opplysninger fra selskapene finner rådet det godtgjort at Rio Tinto gjennom deltakelsen i joint venture med Freeport har en stor andel i Grasberg-gruven.

Rio Tintos tilførsel av kapital har åpenbart hatt stor betydning for at de store produksjonsutvidelsene ved Grasberg-gruven er blitt gjennomført. Utslippene av avgangsmasser har økt tilsvarende og forårsaket de miljøskadene som er grunnlaget for at rådet anbefalte å utelukke Freeport.

Etter rådets oppfatning synes Rio Tinto gjennom deltakelsen i *the joint operating committee* å ha et nært samarbeid med Freeport om ledelse og drift av gruven, teknologi og utredninger blant annet på miljøområdet.⁴¹ Dette bekreftes også i Rio Tintos brev til rådet. Rådet finner det derfor godtgjort at Rio Tinto i løpet av de årene som samarbeidet har foregått, har hatt en betydelig innflytelse over beslutninger knyttet til håndtering av avgangsmasser og deponering av gråberg som har stor betydning for miljøskadene knyttet til gravedriften.

³⁹ Se rådets tilrådning om utelukkelse av Freeport McMoRan, kapittel 3, og Walhi 2006: The Environmental Impacts of Freeport-Rio Tinto's Copper and Gold Mining Operation in Papua, s. 10, tilgjengelig på http://www.walhi.or.id/attachment/d016df19778a7c563cd1c99afe29c43a/a01327b72b86341664c513225f7d9352/WALHI_Freeport_Report_Part_1.pdf

⁴⁰ Walhi 2006: The Environmental Impacts of Freeport-Rio Tinto's Copper and Gold Mining Operation in Papua, kapittel 5 og 6.

⁴¹ Rio Tinto og Freeport gjennomførte en miljørisikovurdering av utslippenes effekter på miljøet. Vurderingen ble avsluttet i 2002.

Rådet legger til grunn at Rio Tinto gjennom sin deltakelse i joint venture har hatt og har en aktiv rolle i utviklingen og driften av Grasberg-gruven, og at selskapet dermed er direkte delaktig i de alvorlige miljøskadene som gruvedriften forårsaker og vil forårsake.

Rio Tinto har en betydelig andel av gruvens produksjon, og andelen vil øke vesentlig etter 2021. Rådet finner det sannsynlig at selskapet, gjennom de investeringene som er gjort, har en langsiktig interesse i Grasberg-gruven, som er antatt vil være drivverdig frem til 2041.

5.3 Konklusjon

Basert på tilgjengelig informasjon finner Rådet at Rio Tinto gjennom sin deltakelse i joint venture med Freeport og andel i Grasberg-gruven, gjennom sin tilførsel av kapital til utvidelsen av gruven og leteaktiviteter, gjennom sin innflytelse på ledelsen og driften av gruven og gjennom sin nåværende og fremtidige andel av produksjonen er direkte delaktig i de alvorlige miljøskadene som gruvevirksomheten forårsaker. Det er derfor en uakseptabel risiko for at fondet ved fortsatt å være investert i Rio Tinto, vil medvirke til alvorlig miljøskade.

6 Tilrådning

Rådet vil, etter disse vurderingene av RioTintos delaktighet i Grasberg-gruven vurdert opp mot punkt 4.4 i de etiske retningslinjene, anbefale at Rio Tinto Plc. and Rio Tinto Ltd. utelukkes fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond - Utland på grunn av uakseptabel risiko for at fondet, gjennom fortsatt eierskap i disse selskapene, vil medvirke til nåværende og fremtidig alvorlig miljøskade.

Gro Nystuen
Leder

(sign.)

Andreas Føllesdal

(sign.)

Anne Lill Gade

(sign.)

Ola Mestad

(sign.)

Bjørn Østbø

(sign.)